

Максим КОЛОДЯЖНИЙ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,

завідувач відділу кримінологічних досліджень

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>

e-mail: mkolodyazhny@ukr.net

КОМПЛЕКСНИЙ ХАРАКТЕР ОБ'ЄКТІВ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

У статті актуалізовано пізнання проблеми комплексності у кримінології. Розглянуто одну із багатьох її граней, що стосується комплексності об'єктів кримінологічного впливу. Аргументовано, що міжсистемна інтеракція між кримінологічною системою та системою злочинності відбувається на підставі діалектичного закону єдності й боротьби протилежностей. З урахуванням результатів емпіричного та теоретичного дослідження виділено низку системних параметрів комплексного запобігання кримінальним правопорушенням. Наголошено, що різносторонність та багатоаспектність криміногенних об'єктів виражає окремих бік комплексності. Підтримано позицію про те, що не варто ототожнювати поняття об'єкта запобігання та об'єкта запобіжного впливу, які співвідносяться між собою як ціле і частина. Здійснено класифікацію об'єктів кримінологічного впливу за сферою їх поширення. Особливий наголос зроблено на відповідних об'єктах, що мають місце у воєнній сфері й пов'язані із російською військовою агресією проти України та її негативними соціальними наслідками. За допомогою даних кримінально-правової статистики констатовано, що злочинність в Україні протягом дії правового режиму воєнного стану зазнала істотних кількісно-якісних трансформацій. Об'єкти кримінологічного впливу у воєнній сфері доповнено об'єктами, що мають місце у суспільно-політичній, соціально-психологічній, соціально-економічній та організаційно-управлінській царинах. У висновках підкреслено, що злочинність як складна соціальна система не передбачає її повного подолання, що є системною утопією. Натомість, систему злочинності можна тримати у певних безпечних для суспільства межах, що передбачає комплексний кримінологічний вплив на відповідні криміногенні об'єкти. Виокремлено низку перспективних напрямів щодо пізнання проблеми кримінологічної комплексності.

Ключові слова: комплексність, комплексний підхід, кримінологічна система, детермінація злочинності, криміногенні об'єкти, злочинність, кримінальні правопорушення.

Постановка проблеми. Одним із законів діалектики, що набув широкого розповсюдження у Природі (день-ніч, життя-смерть) та застосування у суспільстві (стабільність-зміни, традиції-інновації) й державі (захист-обмеження прав людини, публічні-приватні інтереси), є закон єдності й боротьби протилежностей. Він проявляється, окрім іншого, у правовій сфері та у галузі кримінології. У царині запобігання правопорушенням цей діалектичний закон має місце під час міжсистемних зв'язків кримінологічної системи України із системою злочинності. Остання прагне до по-

стійного розширення власних масштабів і внутрішньосистемної стабільності, тоді як кримінологічна система відповідно до закону єдності й боротьби протилежностей є своєрідним антиподом системи злочинності, адже спрямована на її фрагментацію, зменшення обсягів та послаблення внутрішньосистемних зв'язків між її детермінаційними комплексами.

Представлене питання є лише окремих аспектом, що відбиває методологічну глибину фундаментальної проблеми кримінологічної комплексності. Наукову конструкцію комплексності пропонується

трактувати подвійно (зовнішньосистемно й внутрішньосистемно). У межах предмета цього дослідження зовнішня комплексність виявляється, як було описано вище, у міжсистемних зв'язках та взаємовпливі кримінологічної системи та системи злочинності. При цьому внутрішню комплексність проявляється вже у детермінаційній повноті, кількісній багатоелементності криміногенних чинників, якості їх взаємодії, що у підсумку свідчить про відносну системну складність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема комплексності в українській кримінології на теперішній час досліджена доволі фрагментарно. Окремі дотичні до неї питання вивчали, зокрема: В. Борисов, В. Голіна, Б. Головкін, А. Закалюк, О. Литвинов, П. Осіпов та ін. Об'єкти кримінологічного впливу, що можна розглядати у більш широкій дослідницькій палітрі кримінологічної детермінації злочинності, у тому числі під час російсько-української війни, ставали доробком, окрім зазначених вище, ще й таких учених, як: А. Бабенко, В. Батиргарєєва, А. Блага, В. Василевич, О. Джу́жа, В. Дрьомін, О. Костенко, О. Кулик, С. Лукашевич, І. Медицький, С. Нежурбіда, Ю. Орлов, В. Туляков, П. Фріс, В. Ша́кун та ін. Разом із тим до теперішнього часу об'єкти кримінологічної діяльності не досліджувались крізь призму саме пізнання проблеми кримінологічної комплексності з урахуванням її системної специфіки.

Мета статті – поглиблення знання про комплексність через низку об'єктів кримінологічного впливу та їх класифікація.

Виклад основного матеріалу. Комплексний характер запобігання злочинності є передумовою її результативності. Для цього кримінологічна діяльність має урахувувати низку аспектів, виділених кількома групами опитаних протягом травня-серпня 2025 р. респондентів. Зокрема, більшість із них указала, що комплексність практики запобігання злочинності виражається одночасно через:

а) запобігання злочинності на рівні усього суспільства, певних груп населення та окремих громадян;

б) запобігання злочинності у просторі – на рівні всієї держави, її регіонів, міст, підприємств та ін.;

в) запобігання злочинності у часі, тобто безперервно;

г) усунення різних причин та умов кримінальних правопорушень;

д) залучення до запобігання злочинності різних державних і недержавних суб'єктів;

е) вжиття різних за характером заходів запобігання;

є) застосування різних методів профілактики правопорушень.

Самий такий погляд на комплексний характер впливу на криміногенні об'єкти мають 65,4% із 27 опитаних експертів-учених у галузі наук кримінально-правового циклу, 64,5% із 31 опитаного судді, 43,8% із 692 опитаних прокурорів, 41,5% із 12 191 опитаного співробітника Національної поліції.

Комплексність кримінологічного впливу на криміногенні об'єкти означає їх вичленування з детермінаційного комплексу, оскільки сутність запобігання злочинності й полягає в обмеженні криміногенної дії об'єкта. Кримінологічний аналіз таких об'єктів передбачає, окрім іншого, з'ясування співвідношення понять об'єкта запобігання злочинності й об'єкта запобіжного впливу [1]. Звідси об'єкт запобігання та об'єкт запобіжного впливу співвідносяться між собою, відповідно, як загальне та конкретне. Наприклад, якщо об'єктом запобігання майновим кримінальним правопорушенням є прорахунки державної політики в соціально-економічній сфері, то об'єктом запобіжного впливу може теоретично бути складність вирішення фінансових проблем конкретної особи, яка виношує намір та у якій сформована готовність на вчинення корисливого правопорушення за конкретних сприятливих для неї умов об'єктивної дійсності.

Для цього дослідження набуває значення демонстрація прояву комплексності через внутрішньосистемний генетичний зв'язок детермінаційних комплексів явища кримінальної протиправності, відмінних як за своєю етіологією, ступенем криміногенності, динамічністю зовнішньосистемного негативного впливу на суспільство, так й сферами їх поширення.

Погляди науковців, які розглядали зазначені питання, загалом є тотожними. Це пояснюється тим, що вони так чи інакше розуміють під об'єктом запобігання злочинності негативні соціальні явища, деструктивні впливи на суспільні відносини, осіб, що характеризуються протиправною або девіантною поведінкою, а так само негативні явища і процеси, які детермінують учинення кримінальних правопорушень [11]. Якщо стоїть завдання дослі-

дження об'єктів запобіжного впливу саме на масовому рівні суспільних відносин, то у будь-якому разі вирішення цього питання зводиться до виділення низки негативних соціальних явищ, прорахунків у внутрішній державній соціальній політиці або недоліках у діяльності відповідних суб'єктів.

Основні детермінаційні комплекси доцільно об'єднати за їх поширенням та відтворенням, зокрема у таких сферах, як: воєнна; суспільно-політична; соціально-психологічна; соціально-економічна; організаційно-управлінська. Розкриємо такі об'єкти більш детально.

Об'єкти запобіжного впливу у воєнній сфері. На теперішній час існування України як держави й функціонування українського суспільства пов'язується із вирішенням проблеми війни та миру. Немає детермінантів, більш криміногенних, аніж війна та її жахливі наслідки. Широкомасштабна збройна військова російська агресія не минає безслідно для України. За даними Київської школи економіки, станом лише на кінець 2024 р. обсяг прямих збитків інфраструктурі нашої держави за три неповних роки російсько-української війни оцінювались майже у 170 млрд дол. США. Найбільша частка у загальному обсязі прямих збитків завдана житловим будівлям, транспортній інфраструктурі й енергетиці [5].

Найбільш тяжкі втрати пов'язуються із найціннішим благом, яким є життя і здоров'я громадян. За даними ООН, станом на січень 2025 р. в Україні загинуло майже 12,5 тис. цивільних осіб, з них 669 дітей [3]. Зазвичай міжнародні інституції мають справу з верифікованими даними. Звідси втрати цивільних осіб є набагато більшими. Відповідно до оцінок міського голови Маріуполя, лише у цьому місті від бомбардувань та воєнних злочинів російської армії загинуло понад 20 тис. осіб [22].

Згідно з інформацією, оприлюдненою Президентом України, на початок 2025 р. у перебігу війни загинуло 45,1 тис. військовослужбовців ЗС України [3]. Можна припустити, що за офіційною інформацією, безповоротні (чисельність загиблих) та санітарні (чисельність поранених) втрати особового складу ЗС України є у рази більшими. Ця теза доводиться результатами відповідних оцінок, здійснених Вашингтонським Центром стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS). Зокрема, згідно із даними цієї аналітичної установи, на кінець літа 2025 р. втрати України оцінюються приблизно

у 400 тис. військовослужбовців ЗСУ, серед яких безповоротні втрати сягають від 60 до 100 тис. осіб [25]. Очевидно, що українське суспільство може лише здогадуватись про реальні людські втрати. Вони з великою долею ймовірності будуть засекречені протягом кількох років, а може і десятиліть, після закінчення війни для уникнення небажаного суспільного резонансу.

Війна тягне не лише інфраструктурні руйнування та загибель людей. Вона загострює криміногенну обстановку, змінює у гірший бік її кількісно-якісні параметри. Зокрема, протягом 2021–2024 рр. відбулось істотне збільшення загального рівня злочинності в Україні у понад півтора рази. При цьому збільшення спостерігається й за низкою криміногенних маркерів, які вказують на істотний вплив війни та її наслідків на українське суспільство. Це стосується передусім військових кримінальних правопорушень, злочинів проти основ національної безпеки, кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи, особливо умисних вбивств, кримінальних правопорушень, учинених з використанням зброї і боєприпасів [2], та ін.

З урахуванням вищевикладеного можна констатувати, що для стабілізації стану злочинності в Україні першочергового значення набуває запобіжний вплив на криміногенні об'єкти військового характеру. Вони зводяться до питання завершення війни як у суто військовий, так й у політико-дипломатичний спосіб. Припинення «гарячої» фази російсько-української війни спочатку шляхом перемир'я, а потім досягненням повного її завершення з підписанням відповідного мирного договору є наріжним каменем не лише суспільного розвитку, а й подальшого існування нашої держави.

Об'єкти запобіжного впливу у суспільно-політичній сфері. Указана царина виділена однією із перших свідомо, адже від спрямованості зовнішньої та, особливо, внутрішньої державної політики, включаючи політику кримінологічну, залежать інші складові розвитку конкретної держави. Так сталося, що в Україні вплив політики та осіб, залучених до неї, на державу та українське суспільство проявляється якнайповніше. Це пов'язується передусім із комплексом різних негативних явищ і процесів, що мають місце у політичному середовищі. Недарма у кримінології набули широкого розпо-

всюдження такі поняття, як політична кримінологія, політична злочинність, політична корупція, політичний антикриміналізм, криміногенність політичного режиму [20, с. 68, 281–283, 324–326, 368–371; 12] та ін.

Від правильності політичного курсу держави, наявності політичної волі на реальне вирішення багатьох соціальних негараздів, включаючи проблему злочинності, залежить рівень соціально-економічного розвитку, загальний життєвий рівень громадян і, як підсумок, темпи соціально-економічного реформування України як умови для її повноправного членства в ЄС.

На значущість політичних детермінантів указує запуск у 2021 р. (із запізненням на 30 років) процес деолігархізації шляхом прийняття відомого антиолігархічного закону. У ньому надано поняття олігарха, під яким розуміється особа, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті. Для цілей цього Закону олігархом вважається фізична особа, яка одночасно відповідає щонайменше трьом із запропонованих ознак: 1) бере участь у політичному житті; 2) має значний вплив на ЗМІ; 3) є кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання, який після дня введення в дію цього Закону є суб'єктом природних монополій або займає монополіне становище на ринку та протягом одного року поспіль підтримує або посилює таке становище; 4) підтверджена вартість активів особи та суб'єктів господарювання, бенефіціаром яких вона є, перевищує 1 млн прожиткових мінімумів, установлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року [15].

У зазначеному Законі передбачено також формування реєстру олігархів, які відповідають переліченим вище критеріям. Станом на середину 2022 р. під ознаки олігарха в Україні підпадало 86 осіб [13]. Однак попри це уряд відтермінував формування офіційного реєстру олігархів через війну в Україні [14]. Можна допустити, що це рішення було прийнято під політичним тиском представників потужних фінансово-промислових груп. Це свідчить, як мінімум, про те, що вплив олігархів на політичні процеси, що відбуваються в Україні, є дуже потужним і таким, що заважає розвиватись нашій державі на відкритих, транспарентних й соціально справедливих засадах.

Окреме місце у структурі криміногенних об'єктів у суспільно-політичній царині посідають

детермінанти, пов'язані із незавершеністю, недосконалістю реформування правоохоронних органів, а так само здійснення модернізації діяльності останніх без урахування прогресивних міжнародних та європейських стандартів. Цю тезу виділили опитані респонденти. Так, 16,4% опитаних поліцейських наголосили, що ефективній діяльності підрозділів Національної поліції заважає незавершеність її реформування. При цьому 9,7% суддів вважають, що невисока результативність діяльності судових органів в Україні зумовлена прорахунками у їх реформуванні. Певна частка (7,1%) опитаних прокурорів також не виключає негативний вплив на їх роботу недосконалої модернізації органів прокуратури.

Зазначені вище негативні тенденції в політичній сфері трансформуються залежно від змісту політичних рішень, що ухвалюються під час реалізації державної політики в інших суспільних галузях. Тобто об'єкти запобіжного впливу політичної етіології конкретизуються за окремими напрямками суспільних відносин і, відповідно, за певними видами і групами кримінальних правопорушень.

Об'єкти запобіжного впливу у соціально-психологічній сфері. На соціальну значущість проблеми існування детермінаційного комплексу, який складають різні криміногенні чинники соціально-психологічного характеру, вказує відома теорія соціальної аномії, яку свого часу розробив Е. Дюркгейм. На переконання О. Кулика, зв'язок між станом суспільства та злочинністю є одним із кримінологічних постулатів. Саме уявлення, погляди, оцінки, установки, які поширені серед значної частини населення, й утворюють соціально-психологічні явища та процеси, що відбуваються у суспільстві й можуть впливати на злочинність [8].

Зазначені об'єкти тісно пов'язані з таким комплексом кримінологічної системи, як кримінологічний світогляд. Він виявляється у відповідному рівні правосвідомості та правової культури громадян, їх налаштованості на виконання конституційного обов'язку не порушувати права і свободи інших членів суспільства, дотримуватись правової самодисципліни й жити не лише за правовими законами, а й за вимогами етики, моралі та навіть заповідями Божими. Останні можна розглядати як соціально-психологічні та духовні орієнтири у житті кожної людини.

Результати опитування кількох груп респондентів довели значущість криміногенних чинників соціально-психологічної етіології та їх необґрунтовано недооцінену здатність негативно впливати на поширення багатьох кримінальних правопорушень. На запитання щодо найбільш ефективних заходів запобігання злочинності в Україні вагома частина опитаних указала саме на збільшення рівня правосвідомості та правової культури громадян України, починаючи з раннього дитинства. Так вважає 93,5% суддів, 68,7% прокурорів та 39,2% співробітників Національної поліції, які були опитані. Надаючи таку відповідь, перелічені групи респондентів фактично визнали значну криміногенність «людського» фактору в об'ємі детермінації злочинності та її проявів.

Соціально-психологічна сфера є дуже складною, завуальованою, відзначається закритістю для зовнішнього наукового спостереження порівняно з іншими, більш відкритими, сферами соціуму. Своєрідним індикатором стану цієї суспільної царини є загальний рівень законності у державі, а також динаміка, характер і поширеність злочинності.

Здійснити певні висновки щодо рівня правової культури громадян можна також за ступенем проникнення правового нігілізму та інших деформацій правової свідомості громадян у соціальний організм. Річ у тім, що однією із особливостей такої сфери є те, що вона руйнується і погіршується поступово. Адже ставлення громадян до вимог законності та їх налаштованість на задоволення своїх потреб у незаконний спосіб видозмінюється протягом відносно тривалого часу. Динаміка трансформації соціально-психологічних процесів у суспільстві корелює з рівнем життя громадян, їх довірою до різних інституцій, загальним суспільним психологічним фоном. Аналогічно пролонгованим у часі є зворотній процес щодо кримінологічного запобіжного впливу на соціально-психологічні детермінанти злочинності. Мають минути десятиліття, щоб відтворилося кілька поколінь громадян, які сформуєть критичну масу людей з новими цінностями, установками й життєвими орієнтирами, що виявлятиметься фундаментом для ефективного запобігання кримінальній протиправності.

Доповнити перелік індикаторів психологічного здоров'я українського суспільства можна результатами міжнародного дослідження феномену щастя (World Happiness Report). За цим показником

у 2024 р. Україна перебувала лише на 111 місці серед 147 вивчених країн [28]. Хоча для визначення цього індексу закладаються демографічні, економічні, екологічні та деякі інші параметри, однак у цілому його можна взяти за основу для здійснення відповідних суджень щодо оцінки загального соціально-психологічного фону українського суспільства. Враховуючи, що найбільше падіння індексу щастя в Україні відбулось у 2023 р., стає очевидним, що на психологічний стан наших громадян впливає російсько-українська війна, її негативні наслідки, а також стан подальшої невизначеності у розвитку соціальних подій у країні.

Кожен день війни погіршує соціально-психологічний стан українського суспільства та загальний рівень психічного здоров'я громадян. Зокрема, результати дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, проведеного компанією Gradus Research Company у березні 2024 р., показали таке:

- зростає частка респондентів, які визначають стан власного ментального здоров'я як незадовільний (з 9% у 2022 р. – до 13% у 2024 р.). Найбільш негативно оцінюють свій стан молоді люди віком від 25 до 34 років (14%) та люди віком 35–44 роки (14%);
- емоції, що переважають останнім часом у настроях респондентів: втома (46%), напруженість (44%) і надія (31%);
- збільшилась кількість тих, хто переживає напруженість, страх, гнів, роздратування, безсилля, розчарування та відчай;
- 77% опитаних українців переживали останнім часом стрес або сильну знервованість. Цей показник залишається незмінним з осені 2023 р.;
- серед основних причин стресу та сильної знервованості респонденти називають повномасштабну війну з РФ (72%), фінансові труднощі (41%), соціально-політичну ситуацію в країні (38%), стан власного здоров'я (30%) [17].

Високий рівень психологічного напруження, тривожності, роздратованості у цивільних осіб, а також наявність посттравматичних стресових розладів у військовослужбовців ЗС України, підвищення у них порогу сприйняття агресії і насильства з великою часткою ймовірності може призвести до збільшення рівня насильницьких кримінальних правопорушень. Ця теза була доведена вище на прикладі порівняння рівня злочинності в Укра-

їні у 2021–2024 рр. У світлі викладеного можна стверджувати, що об'єктом запобіжного впливу у межах соціально-психологічного детермінаційного комплексу, за великим рахунком, є усі громадяни України, які переживають військовий час.

Об'єкти запобіжного впливу у соціально-економічній сфері. На цій групі об'єктів опитані респонденти здійснили особливий наголос. Зокрема, 66,6% прокурорів й 56,9% співробітників Національної поліції указали на недостатнє грошове, соціальне та ресурсне забезпечення правоохоронних органів. Насправді зазначені криміногенні чинники відіграють особливу роль у сучасному капіталістичному світі, де панують закони ринкової економіки. Від їх досконалості залежить добробут громадян й сталість соціально-економічного розвитку держави. Для України ці суспільні відносини мають велика значення через уразливість соціальної сфери та нестабільність економічного розвитку. При цьому зазначену сферу можна дослідити за допомогою різноманітних оглядів провідних міжнародних організацій.

Результати дослідження ООН «Перспективи народонаселення світу» (World Population Prospects) показують, що у 2024 р. в Україні населення складало лише 37 млн осіб, а до 2100 р. прогнозується зменшення його чисельності до 15 млн осіб. Показник смертності перевищує народжуваність у 2,5 рази: близько 500 проти 200 випадків на 1 тис. населення відповідно [29]. Результати останніх національних досліджень демографічної ситуації в Україні показують ще гіршу картину із рівнем смертності й народжуваності. Якщо 1991 р. в Україні народилося 630,8 тис. дітей, то у 2024 р. – лише 176,1 тис. (дані тільки з підконтрольних територій). Це означає зниження рівня народжуваності більше, ніж на 70%. Під час широкомасштабної російської військової агресії у нашій державі зафіксований такий рівень смертності: 2022 р. – 541,7 тис.; 2023 р. – 496,2 тис.; 2024 р. – 495,1 тис. [18]. Зниження показника смертності громадян України у 2022–2024 рр. можна пояснити тим, що він не включає статистичну інформацію з окупованих росією значних за розміром суверенних територій нашої держави.

Згідно з Індексом людського розвитку (Human Development Index), який узагальнює представництво ООН в Україні, у 2024 р. наша держава перебувала на 100-му місці серед 193 країн світу. Цей

індекс визначається з урахуванням даних про тривалість здорового життя, його рівень та доступ до знань [27]. Попри те, що наша країна належить до країн з високим рівнем людського розвитку, його значення наразі є найменшим з 2004 р.

Відповідно до комплексного Глобального індексу соціального розвитку (Global Social Progress Index), який базується аж на 57 чинниках соціального та екологічного прогресу, Україна у 2025 р. опинилась на 63 сходинці серед 193 досліджених країн, продемонструвавши незначну позитивну динаміку порівняно з попередніми показниками. Четвірку лідерів очолюють такі скандинавські країни, як Норвегія, Данія, Фінляндія та Швеція [23].

Британський аналітичний центр «Інститут Легатум» готує міжнародний щорічний рейтинг у виді Індексу процвітання (Prosperity Index). Цей рейтинг охоплює 12 важливих індикаторів, як-то: безпека і захист; особиста свобода; управління; соціальний капітал; інвестиційне середовище; умови підприємництва; інфраструктура та доступ до ринку; економічна якість; умови проживання; здоров'я; освіта; природне середовище. Україна станом на 2023 р. перебуває за рівнем процвітання на 74 місці серед 167 країн світу. Найгірші показники наша держава має за ступенем безпеки і захисту, інвестиційною привабливістю, а найкращі – за освітою, соціальним капіталом й умовами проживання [26]. На думку економістів, для отримання достовірних даних про обсяг прямих та опосередкованих втрат від війни, оцінювання має здійснюватися за трьома напрямками: аналіз локальних економічних збитків, розрахунок падіння фактичного ВВП та прогнозування втраченої вигоди – обсягу зростання, який був би можливий за відсутності збройної агресії рф [10]. Наприклад, за даними НБУ, у 2022 р. ВВП України скоротився майже на третину (28,8%) порівняно із 2021 р. У 2023–2024 рр. простежується позитивна динаміка його росту до 5,3% на рік [6], хоча і зумовлена штучною підтримкою економіки нашої держави з боку міжнародних партнерів і стратегічних союзників України.

Виходячи із вищевикладеного, об'єктом запобігання злочинності в Україні є негаразди, що відбуваються у соціально-економічній сфері. При цьому комплекс конкретних об'єктів запобіжного впливу у цій царині утворюють перелічені та чимало інших недоліків, зумовлених прорахунками

у формуванні та реалізації державної соціально-економічної політики України.

Об'єкти запобіжного впливу в організаційно-управлінській сфері. Детермінанти організаційно-управлінського характеру здебільшого зумовлені недоліками в діяльності суб'єктів, відповідальних за виявлення кримінальних правопорушень, їх оперативно-розшукове супроводження, досудове розслідування та судовий розгляд. Цей вектор правоохоронної та судової діяльності реалізується переважно підрозділами Національної поліції, органами прокуратури та судами.

Емпіричне пізнання цієї проблематики дозволило встановити низку організаційно-управлінських недоліків у роботі перелічених вище правоохоронних та судових органів під час війни в Україні. Такими є: прорахунки у кадровому, матеріально-технічному забезпеченні судів – на це указало 74,2% суддів; невідповідність реальної чисельності співробітників їх штатної чисельності – про це зазначили 59,9% прокурорів і 47,3% поліцейських; залучення підрозділів Національної поліції до здійснення невластивих їм завдань у період правового режиму воєнного стану в Україні (51,4% поліцейських); недостатня взаємодія правоохоронних органів з іншими державними суб'єктами запобігання злочинності (про це зазначили по 16,5% поліцейських й прокурорів); неповнота координуючої ролі органів прокуратури у сфері протидії кримінальним правопорушенням (18,3% прокурорів); формальне залучення громадськості до справи профілактики правопорушень (13,7% поліцейських і 11,5% прокурорів); недоліки у діяльності судового врядування й суддівського самоврядування (16,1% суддів); відсутність належної охорони судів і особистої безпеки суддів (9,7% опитаних суддів).

Загальний зріз стану функціонування правоохоронних органів можна здійснити на основі узагальнень, викладених у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. У цьому нормативно-правовому акті наголошено, що органи правопорядку в ході збройної агресії РФ проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності. Головними серед них названо саме організаційні та деякі інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконува-

ти свої функції із забезпечення національної безпеки України. До проблем організаційно-управлінського характеру віднесено: надмірну тривалість досудового розслідування внаслідок перевантаження органів досудового розслідування й прокуратури; нечіткість у розмежуванні повноважень органів правопорядку; дублювання їх функцій; наявність корупційних ризиків у діяльності таких органів; недосконалість механізмів призначення на посади й просування по службі тощо [16].

Згідно з інформацією, що міститься у щорічному звіті Національної поліції України про результати роботи у 2023 р., можна виокремити низку складнощів, що варто розглядати як відповідні виклики організаційно-управлінського характеру: постійне залучення поліцейських до виконання завдань територіальної оборони; здійснення заходів правового режиму воєнного стану (документування воєнних злочинів, протидія діяльності диверсійно-розвідувальних груп, несення служби на блокпостах, реагування на заяви в умовах війни, участь в евакуаційних заходах, забезпечення кібероборони держави) та ін. [4]. Зрозуміло, що перелічені напрями діяльності не є основними для поліції. Їх здійснення так чи інакше відволікає правоохоронців від виконання головної місії щодо профілактики правопорушень, їх розслідування та вжиття превентивних заходів.

Прорахунки у діяльності правоохоронних і судових органів уже ставали об'єктом наукового аналізу. Зокрема, дослідження участі прокурора у кримінальному провадженні засвідчили непослідовність та безсистемність реформування прокуратури. Це зумовило «кризу цілеспрямованості», за якої цілісну обвинувальну модель, що мала б заступити наглядову, в Україні так і не було сформовано. Натомість створена «квазімодель» перехідного типу не має чітко визначеного призначення та місця в державному механізмі, залишається малоефективною і не відповідає тогочасним соціальним запитам. При цьому простежується низький рівень довіри населення до прокуратури. Крім цього, система функцій прокуратури *de lege lata* є недосконалою з точки зору їх змісту та обсягу, оскільки вона: 1) позбавлена єдиної концептуальної основи, якою у межах обвинувальної моделі має бути протидія злочинності; 2) не відображає всіх напрямів діяльності прокуратури; 3) перед-

бачає неконкретні формулювання тощо [9, с. 984, 986].

Низка організаційно-управлінських викликів характерна і для функціонування судових органів України, зокрема: недостатня законодавча урегульованість питання забезпечення неупередженості слідчих суддів; звуження сфери судового контролю з огляду на військові події в Україні [21, с. 369–377]; різноманітні посягання на незалежність судових органів, зумовлених зовнішніми та внутрішніми криміногенними чинниками [7, с. 256].

Як бачимо, в організаційно-управлінській сфері суспільних відносин об'єктами запобіжного впливу є низка недоліків у діяльності судових і правоохоронних органів, усунути які можна шляхом реформування та приведення їх роботи у відповідність до міжнародних і європейських стандартів.

У науці, як окремий різновид, виділяють рефлексивні (відбиваючі) системи [24]. Ученими-системологами серед принципів поведінки систем виділяється принцип рефлексії. Він полягає у тому, що система організує свою поведінку з урахуванням не лише минулого досвіду, а й можливої дії іншої системи, з якою вона взаємодіє. Тобто це поведінка систем, які наділені інтелектом, можливістю передбачати дії інших систем [19, с. 32]. Переконані, принцип рефлексії (адаптивності) є притаманним й кримінологічній системі України. Адже вона взаємодіє із системою злочинності, прогнозує її розвиток та будує свою роботу з урахуванням потенційних напрямів впливу на останню. Доцільно, щоб така рефлексія була запрограмованою і, за можливості, унеможлиблювала хаотичність кримінологічної діяльності та безсистемність дій відповідних суб'єктів. Однак найбільш непродуктивним є нереклексивний характер кримінологічної системи, який виявляється у максимальній нерезультативності запобігання кримінальній протиправності. На практиці це пов'язується із відносно масовими незаконними проявами, на які суб'єкти кримінологічної діяльності не реагують через різні обставини.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного, можна сформулювати такі концептуальні положення:

1. Комплексність є інтегративною системною властивістю усього кримінологічного знання, характеристикою, що пронизує і теорію, і практику

запобігання правопорушенням. При цьому комплексний характер об'єктів кримінологічного впливу виражає лише одну із багатьох граней комплексності.

2. У кримінологічній науці акцент має зміститися з розмитого поняття «об'єкт запобігання злочинності» на більш конкретизовану соціальну матерію – об'єкт запобіжного впливу. Найбільш криміногенні об'єкти зосереджені у війсьній, суспільно-політичній, соціально-психологічній, соціально-економічній та організаційно-управлінській сферах.

3. Для досягнення реального ефекту недостатньо працювати з неконкретизованим об'єктом. Необхідно максимально звузити вплив на чітко визначену ділянку соціального простору, духовну складову суспільства, окремих груп або морально-психологічний стан конкретної особи. Це дозволить унеможливити подальше відтворення злочинності як явища чи протиправної поведінки певної особи.

4. Результативність кримінологічної діяльності корелює з її цілеспрямованістю, що охоплює суб'єктів та об'єкти впливу в межах їх комплексної взаємодії. Оскільки злочинність є складною соціальною системою з емерджентними властивостями, ідея її «повного подолання», «перемоги» чи «усунення» є утопічною. Завдання полягає в утриманні злочинності в відносно безпечних для соціуму межах, що неможливо без застосування комплексного підходу.

5. Ефективність кримінологічної системи як такої, а також кримінологічний вплив на відповідні криміногенні об'єкти залежить від ступеня її рефлексії (адаптивності). Це передбачає врахування ступеня трансформації та якісних перетворень системи злочинності, що відбулись, у тому числі, під час російсько-української війни.

6. Вектор подальших наукових розвідок щодо поглиблення знання про кримінологічну комплексність має спрямовуватись на дослідження глибини міжсистемних інтеракцій між кримінологічною системою України та європейською кримінологічною системою. Метою є адаптація вітчизняної доктрини, політики, законодавства та діяльності до стандартів провідних західних країн і розробка на цій основі цілісної моделі комплексного запобігання злочинності в Україні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Голіна В. В. Об'єкт запобігання злочинності як фундаментальна кримінологічна проблема. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138. С. 150–160. DOI: 10.21564/2414-990x.138.103952
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення у січні-грудні 2021 р. і 2024 р. (Форма № 1) / Офіс Генерального прокурора. Київ, 2025. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 1.02.2026).
3. Зануда А. Як змінилася Україна за три роки великої війни: 10 цифр. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y43ggzqglo> (дата звернення: 1.02.2026).
4. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf (дата звернення: 1.02.2026).
5. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року / Київська школа економіки. Київ, 2025. 27 с. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosli-do-170-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-listopad-2024-roku/> (дата звернення: 1.02.2026).
6. Ігнатова І., Гайдук Ю. Що таке ВВП та який розмір валового продукту в Україні. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20250117-shho-take-vvp-ta-yakij-rozmir-valovogo-produktu-v-ukrayini/> (дата звернення: 1.02.2026).
7. Колодяжний М. Г., Яковлева В. С. Втручання у діяльність судових органів: кримінологічне дослідження: монографія; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2024. С. 256.
8. Кулик О. Г. Соціально-психологічні фактори злочинності. *Наука і правоохорона*. 2016. № 3. С. 198–205.
9. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми: монографія. Харків: Право, 2020. 1304 с.
10. Лисенко С. М., Савченко М. О., Пітел Н. С. Економічні наслідки війни для України в умовах глобалізації. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. Вип. 8. С. 1–16. DOI: 10.5281/zenodo.12799349.
11. Лукашевич С. Ю. Наукові підходи до визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. *Форум права*. 2017. № 3. С. 109–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_3_20 (дата звернення: 1.02.2026).
12. Орлов Ю. В. Криміногенність політичного режиму: загальнотеоретична кримінологічна характеристика. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юрид. науки. 2016. Вип. 2. Т. 3. С. 7–11.
13. Під ознаки олігарха можуть підпадати близько 86 осіб – Данілов. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/20/povupa/polityka/oznaku-oliharha-mozhut-pidpadaty-86-osib-danilov> (дата звернення: 1.02.2026).
14. Про внесення змін до плану заходів щодо запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами): розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2023 р. № 827-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 1.02.2026).
15. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 р. № 1780-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 1.02.2026).
16. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 1.02.2026).
17. *Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги*. URL: [https://gradus.app/uk/open-reports/mental-hea\).lth-and-attitudes-ukrainians-towards-psychological-assistance-during-war/](https://gradus.app/uk/open-reports/mental-hea).lth-and-attitudes-ukrainians-towards-psychological-assistance-during-war/) (дата звернення: 1.02.2026)
18. Скільки людей народжується і помирає в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/05/13/infografika/suspilstvo/skilky-lyudej-narodzhuetsya-pomyrae-ukrayini> (дата звернення: 1.02.2026)
19. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу: навч. посіб. ХНАМГ, 2004. 291 с.
20. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Харків – Київ: Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля, 2017. 804 с.
21. Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2021. 480 с.

22. Що заважає встановити точну кількість загиблих у Маріуполі? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/shcho-zavazhaie-vstanovyty-tochnu-kilkist-zahybylykh-u-mariupoli/> (дата звернення: 1.02.2026).
23. Global Social Progress Index. URL: <https://www.socialprogress.org/alti-global-social-progress-index> (дата звернення: 1.02.2026)
24. Mathiassen L. Reflective Systems Development. *Scandinavian Journal of Information Systems*. 1998. Vol. 10. Iss. 1. Article 12. DOI: 10.17705/3sjis.01012. URL: <https://aisel.aisnet.org/sjis/vol10/iss1/12> (дата звернення: 14.04.2025).
25. Smith A. Almost 1 million Russian troops killed or wounded in Ukraine war, study says. URL: <https://www.nbcnews.com/world/ukraine/russia-ukraine-war-troop-casualties-1-million-report-csis-spiderweb-rcna210837> (дата звернення: 1.02.2026).
26. The Legatum Prosperity Index. URL: <https://index.prosperity.com/rankings> (дата звернення: 1.02.2026)
27. *Ukraine still a country with high Human Development Index, new UNDP report says*. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/ukraine-still-country-high-human-development-index-new-undp-report-says> (дата звернення: 1.02.2026)
28. World Happiness Report. URL: <https://data.worldhappiness.report/country/UKR> (дата звернення: 1.02.2026).
29. World Population Prospects. URL: <https://population.un.org/wpp/graphs?loc=804&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts> (дата звернення: 1.02.2026)

REFERENCES:

1. Holina, V. V. (2017). The object of crime prevention as a fundamental criminological problem [in Ukrainian]. *Problems of Legality*, 138, 150–160. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.138.103952>
2. Office of the Prosecutor General. (2025). *Unified report on criminal offenses in January – December 2021 and 2024 (Form No. 1)* [in Ukrainian]. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultativ-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
3. Zanuda, A. (n.d.). How Ukraine has changed over three years of the full-scale war: 10 figures [in Ukrainian]. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y43ggzqglo>
4. National Police of Ukraine. (2023). *Report on the results of activity in 2023* [in Ukrainian]. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf
5. Kyiv School of Economics. (2025). *Report on direct infrastructure losses caused by destruction due to Russia's military aggression against Ukraine as of November 2024* [in Ukrainian]. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosli-do-170-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-listopad-2024-roku/>
6. Ihnatova, I., & Haiduk, Yu. (n.d.). What is GDP and what is its size in Ukraine [in Ukrainian]. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20250117-shho-take-vvp-ta-yakyj-rozmir-valovogo-produktu-v-ukrayini/>
7. Kolodyazhny, M. G., & Yakovleva, V. S. (2024). *Interference in the activity of judicial bodies: A criminological study* [in Ukrainian]. *Pravo*.
8. Kulyk, O. H. (2016). Socio-psychological factors of crime [in Ukrainian]. *Science and Law Enforcement*, 3, 198–205.
9. Lapkin, A. V. (2020). *Prosecutor in criminal proceedings: Theoretical, legal and organizational-methodological issues* [in Ukrainian]. *Pravo*.
10. Lysenko, S. M., Savchenko, M. O., & Pitel, N. S. (2024). Economic consequences of the war for Ukraine in the context of globalization [in Ukrainian]. *Achievements of Economics: Prospects and Innovations*, 8, 1–16. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12799349>
11. Lukashevych, S. Yu. (2017). Scientific approaches to defining the essence of the object of crime prevention [in Ukrainian]. *Forum of Law*, 3, 109–113. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_3_20
12. Orlov, Yu. V. (2016). Criminogenic nature of the political regime: General theoretical criminological characteristics [in Ukrainian]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Legal Sciences*, 2(3), 7–11.
13. Slovo i Dilo. (2022, July 20). About 86 persons may fall under the definition of oligarch – Danilov [in Ukrainian]. <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/20/novyna/polityka/oznaky-oliharxa-mozhut-pidpadaty-86-osib-danilov>
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023, September 19). On amendments to the action plan for preventing abuse of excessive influence... (No. 827-r) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2023-r>
15. Law of Ukraine. (2021, September 23). On prevention of threats to national security related to excessive influence of persons with significant economic and political weight (No. 1780-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20>

16. President of Ukraine. (2023, May 11). On the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Bodies... (No. 273/2023) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023>
17. Gradus Research. (n.d.). Mental health and attitudes of Ukrainians towards psychological assistance [in Ukrainian]. <https://gradus.app/uk/open-reports/mental-health-and-attitudes-ukrainians-towards-psychological-assistance-during-war/>
18. Slovo i Dilo. (2025, May 13). How many people are born and die in Ukraine [in Ukrainian]. <https://www.slovoidilo.ua/2025/05/13/infografika/suspilstvo/skilky-lyudej-narodzhuyetsya-pomyraye-ukrayini>
19. Soroka, K. O. (2004). *Fundamentals of systems theory and systems analysis* [in Ukrainian]. KhNAMH.
20. Chernyei, V. V., & Sokurenko, V. V. (Eds.). (2017). *Ukrainian criminological encyclopedia* [in Ukrainian]. KhNUVS; National Academy of Internal Affairs; Criminal Association of Ukraine; Zolota Mylya.
21. Sharenko, S. L. (2021). *Theoretical and applied foundations of the activity of an investigating judge in criminal proceedings* [in Ukrainian]. Pravo.
22. Ukrainian Helsinki Human Rights Union. (n.d.). What prevents establishing the exact number of deaths in Mariupol? [in Ukrainian]. <https://www.helsinki.org.ua/articles/shcho-zavazhaie-vstanovyty-tochnu-kilkist-zahyblykh-u-mariupoli/>
23. Social Progress Imperative. (n.d.). *Global Social Progress Index*. <https://www.socialprogress.org/alti-global-social-progress-index>
24. Mathiassen, L. (1998). Reflective systems development. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 10(1), Article 12. <https://doi.org/10.17705/3sjis.01012>
25. Smith, A. (n.d.). Almost 1 million Russian troops killed or wounded in Ukraine war, study says. <https://www.nbcnews.com/world/ukraine/russia-ukraine-war-troop-casualties-1-million-report-csis-spiderweb-rca210837>
26. Legatum Institute. (n.d.). *The Legatum Prosperity Index*. <https://index.prosperity.com/rankings>
27. United Nations Development Programme. (n.d.). Ukraine still a country with high Human Development Index, new UNDP report says. <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/ukraine-still-country-high-human-development-index-new-undp-report-says>
28. World Happiness Report. (n.d.). <https://data.worldhappiness.report/country/UKR>
29. United Nations. (n.d.). *World Population Prospects*. <https://population.un.org/wpp/graphs>

Maxim KOLODYAZHNY,
Candidate of Law (PhD), Senior Research Fellow,
Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Head of the Department of Criminological Research,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>
e-mail: mkolodyazhny@ukr.net

THE COMPREHENSIVE NATURE OF OBJECTS OF CRIMINOLOGICAL INFLUENCE

The article brings into focus the understanding of the problem of complexity in criminology. One of its many facets is examined, namely the complexity of objects of criminological influence. It is argued that intersystem interaction between the criminological system and the system of crime occurs on the basis of the dialectical law of the unity and struggle of opposites. Taking into account the results of empirical and theoretical research, a number of systemic parameters of comprehensive prevention of criminal offenses are identified. It is emphasized that the diversity and multidimensionality of criminogenic objects express a distinct aspect of complexity. The position is supported that the concept of the object of prevention should not be equated with the concept of the object of preventive influence, as they correlate as a whole and a part. A classification of objects of criminological influence according to the sphere of their distribution is carried out. Special emphasis is placed on relevant objects existing in the military sphere, associated with Russia's military aggression against Ukraine and its negative social consequences. Using criminal law statistics, it is stated that crime in Ukraine during the period of the legal regime of martial law has undergone significant quantitative and qualitative transformations. Objects of criminological influence in the military sphere are supplemented by objects present in the

socio-political, socio-psychological, socio-economic, and organizational-managerial domains. The conclusions emphasize that crime as a complex social system does not imply its complete eradication, which would be a systemic utopia. Instead, the crime system can be kept within certain limits that are safe for society, which presupposes comprehensive criminological influence on relevant criminogenic objects. A number of promising directions for further understanding the problem of criminological complexity are identified.

Keywords: *complexity, comprehensive approach, criminological system, determination of crime, criminogenic objects, crime, criminal offenses.*

Стаття надійшла до редакції: 3.02.2026 р.

Прийнята до друку: 13.05.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення): 25.05.2026 р.